

**Az „Uránia” népművelő tevékenysége
Kaposváron
1911 és 1922 között**

Jelige: Lelle

Tartalomjegyzék:

Tartalomjegyzék	2.oldal
1.fejezet – Bevezetés.....	3.oldal
2.fejezet – Alapszabályok és azok változásai	6.oldal
2.1 – Az egyesület címe, székhelye, eszközei	6.oldal
2.2 – Az egyesület tagjai	7.oldal
2.3 – Az egyesület igazgatása.....	8.oldal
2.4 – Az egyesület anyagi ügyei és azoknak kezelése	11.oldal
2.5 – Állami felügyelet.....	11.oldal
3.fejezet – Az Uránia célja, ténykedése, kaposvári megjelenése.....	13.oldal
4.fejezet – A kaposvári Uránia Színház megnyitója, léte és moziműsora ...	19.oldal
5.fejezet – A világháború hatásai.....	24.oldal
6.fejezet – Összegzés	31.oldal
Bibliográfia	34.oldal

1.fejezet

Bevezetés

Az Uránia kifejezés eredete a csillagászat görög múzsájának, Urániának nevében keresendő.¹ Nem meglepő, hogy számos csillagászati intézmény és csillagvizsgáló kapta róla a nevét, olyan helyek, ahol a látvány alátámasztotta a tudományos előadást. Véletlen-e, hogy a 19. sz. végén – először Berlinben és Bécsben – létrejött új típusú népművelési kezdeményezéseket, amelyek mondanivalójukat vetített-, majd mozgóképes előadásokkal kísérték, szintén így nevezték el? Az „Uránia”, mint fogalom, Magyarországon, a mozi történetének és a népművelésnek egyik legrégebbi és legjelentősebb népművelési intézménye.

A szervezet 1897-ben alakult Uránia Tudományos és Közművelődési Egyesület néven. Az egyesület ismeretterjesztő tevékenységének biztosítására 1900-ban létre jött az Uránia Magyar Tudományos Színház-Egylet és Részvénytársaság, amely az ismeretterjesztő tevékenység háttérét volt hivatott biztosítani.² Az első előadások helyszínéül, majd később az Egyesület reprezentatív központjául az Uránia Tudományos Színház szolgált, amelyet a részvénytársaság kezdetben csupán bérelt. Az épület eredetileg mulatónak épült, de az új típusú tevékenységhez átépítették³, így méltán vált a magyar mozitörténelem egyik legemblematikusabb helyszínévé. Ennek tetőteraszán forgatták az első magyar játékfilmet, a Tánc címmel, 1901-ben.

Az Egyesületben tudományos és művészeti szakosztályokban folyt a munka, ám a tevékenység elősegítése érdekében újságot is kiadtak „Uránia” címmel, majd a vállalkozás kiszélesítéseként megszületett az Uránia Magyar Tudományos Egyesület és az Uránia Szemléltető Taneszközök Gyára Részvénytársaság.⁴

Ugyanakkor az Egyesület nemcsak Budapesten, hanem több vidék városban is képviseltette magát, így Kaposváron is. Az Uránia az egész nemzetet kívánta a műveltség részesévé tenni úgy, hogy az ismeretközlés legújabb módszereit, technikáit is meg akarta honosítani. Az a népművelés ügyének a korban bekövetkezett

¹Vojtěch Zamarovský: Istenek és hősök a görög-római mondavilágban A-Z. Budapest 2001. p.427.

² Kis Domokos Dániel: Az Uránia száz éve

<http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=224&lap=1>. [2012.10.31.]

³ Bogdán Melinda – Munkácsy Gyula: Vetített-képes előadások. <http://www.urania-nf.hu/kezdetek/dia1.php>. [2012.10.31.]

⁴ Bogdán – Munkácsy: u.o.

felértékelődését jelezte, hogy Molnár Viktor a vallás- és közoktatásügyi minisztérium elnöki osztályának tanácsosa és Várady Gábor országgyűlési képviselő is csatlakozott az alapítókhoz. 1899 áprilisában megkezdődtek az érdemi munkálatok.

Kaposváron az első mozielőadásra négy évvel az első párizsi vetítés után, 1899 márciusában került sor. Ekkor még nem volt szükség külön moziépületre, a rendezvényre a Ferenc József Kávéházban került sor, nagy sikerrel. 1902-től váltak rendszeressé a mozivetítések Grünwald Mórnak köszönhetően. Szélesítették a lehetőségeket a vándormozik, melyek igen színes kínálattal rendelkeztek, olyannyira, hogy lehetővé tették az első szexfilm vetítését is Kaposváron, 1906-ban. Szintén jelentkeztek a fővárosi intézmények vendéglőadásokkal, mint például az Uránia Ismeretterjesztő Társaság és az Apolló Színház. Az első állandó mozi 1908-ban kezdte meg működését. 1911-ben újabb két mozi nyílt, ezek egyike az általunk tárgyalt Uránia mozi. Így válhatott Kaposvár komoly mozi nagyhatalommá.⁵

A mai korban már fantáziára van szükség ahhoz, hogy magunk elé tudjuk képzelni, milyen is volt az élet 100 évvel ezelőtt, akár munkáról, életvitelről, szórakozásról, oktatásról legyen is szó. Ez utóbbival kapcsolatban végeztem kutatást, melyről a dolgozatom is szól.

Fel szeretnék tární egy speciális lehetőséget, amely lehetővé tette egy 100 évvel ezelőtti kaposvári lakosnak, hogy művelje, képezze önmagát. Ezáltal talán segíteni tudom a kaposvári lakosságot abban, hogy ismerje a múltjának ezt a szeletét is, hisz ebben a témában még nincs mélyre ható kutatás.

Manapság talán el sem tudnánk képzelni, hogy azokról a helyekről, melyekre nem juthatunk el, egy nyilvános vetítés során mutassanak nekünk képeket, nem pedig egy magazin vagy egy internetes keresőoldal találati oldalán nézhessük meg azokat és más dolgokat, melyek érdekelnek minket. Talán még a 100 évvel ezelőtti, tömegeket vonzó vetítések közül a mai korhoz leginkább hasonló a futball mérkőzés közvetítése, mely például 1912. április 14-én vetített MTK-FTC mérkőzés volt az MTK pályanyitás

⁵ Mautner József, Szántó József, Torma Károly: Somogyi Mozik I. – 1899-1919, Somogy Megyei Moziüzemi Vállalat, 1976

alkalmából - természetesen felvételtől -, melyet ma is hasonló élményként élhetnek át a focirajongók.⁶

Hipotézis:

A következőkben szeretnék választ kapni arra, hogy az Uránia végzett-e népművelő tevékenységet és, ha igen, akkor azt milyen módon, minőségben tette, továbbá, hogy mik is voltak a 100 évvel ezelőtti Uránia céljai. Első számú hipotézisem, hogy a fővárosban oly sikeresen működő Uránia Népművelő Társaság vidéken hasonló sikereket ért el a kultúra terjesztésében.

Továbbá feltételezem, hogy az előadások látogatása családi szórakoztató programként ugyanúgy működött, mind a hivatalos oktatást kiegészítő alternatíva.

1922-ben az egyesület működése megszűnt, vidéken is. Hipotézisem szerint ez részben az I. világháborúnak, részben az átalakuló népművelési ideológiának köszönhető. Az Uránia profitorientált magánvállalkozás volt, amelynek működési keretei nem csengtek egybe a Horthy kormányzat centralizáló, a kultúra ezen területét is ellenőrző törekvéseivel.

Primer forrásként megvizsgáltam az Uránia Magyar Tudományos Társaság alapszabályait és annak változásait a vizsgált időszakban, a tájékoztatókat, melyek megjelentek az Uránia Egyesület vidéki akcióiról és a műsorokat is, sok más dokumentummal együtt, melyek segítségével hiteles forrásokhoz jutottam, ezáltal pedig valóság-hű képet tudok festeni az akkori népművelés e formájáról. Nagy segítséget nyújtott számomra a korabeli sajtó vizsgálata. Szekunder forrásként számos tanulmányt olvastam a témáról, az Urániáról, amelynek története azonban nincsen kellő mélységben feltárva. Ez nehézségeket okozott, de remélem, munkámmal hozzá tudok járulni a részletesebb megismeréséhez.

⁶ Uránia Moziműsor, In.: Somogyvármegye, VIII. évfolyam, 85. szám, (1912. április 14)., p. 7

2. Alapszabályok és azok változásai

Kutatásom során 3 évet tekintettem át az alapszabályi változtatások szemszögéből. A vizsgált évek: 1901, 1908 és 1918. Fontosnak tartom az alapszabályok ismeretét, ismertetését, mert ez adta az alapját az egész egyesület működésének. Lényegi elemének érzem ezt az Uránia tevékenységének, és népművelésbeli jogosultságának.

A fenti időtartam alatt lényegi változás nem történt az alapszabályokban. Csak néhány megfogalmazásbeli különbség fedezhető fel, egyetlen kivétellel: az 1918-as alapszabályban a háború hatására a tagdíjat 10 koronáról 16-ra emelték, ám az elvek mit sem változnak.⁷

Összességében az alapszabályok védik a tagokat, a Magyar Királyi Kormányt és magát az egyesületet egyaránt, továbbá természetesen nem csak a budapesti nagyközönségre, tagokra vonatkoznak, így a kaposvári Urániának is ezen szabályoknak kellett megfelelnie, tekintet nélkül arra, hogy az elveket Budapesten határozták meg.

5 fő csoportra osztják az egyesület szabályait:

- I. Az egyesület címe, székhelye, célja és eszközei
- II. Az egyesület tagjai
- III. Az egyesület igazgatása
- IV. Az egyesület anyagi ügyei és azoknak kezelése
- V. Állami felügyelet

2.1

Az egyesület címe, székhelye, eszközei

Az alapszabályok első paragrafusában ki is mondják, hogy az egyesület székhelye Budapest, ám működése az egész országra kiterjed. Így lehetett az Urániának létjogosultsága Kaposváron is a vizsgált időszakban, hisz az alapszabályok között az is szerepel, hogy ha az egyesület nem tartja be az alapszabályokban foglaltakat, akkor akár a Magyar Királyi Kormány fel is oszlathatja azt.

⁷ Az „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Alapszabályai, Budapest, Hornyánszky Viktor és Királyi Udvari Könyvnyomdája, kiadja: Uránia Tudományos Társaság, 1918

Ezután a 2. paragrafusban kitűzi az egyesület céljait, kiemelve, hogy ez a főváros és a vidék nagyközönségére nézve egyaránt érvényes, így Kaposvárra is. Céljai tehát a következők:

- a kor tudományos és művészeti törekvéseit megismertetni és megkedveltetni
- az összes tudományos és társadalmi ismeretek történetét, fejlődését és akkori jelenét tárgyalni és feltárni úgy, hogy a tudományos jelleget és az erkölcsi érzéket szem előtt tartsák, továbbá, hogy vonzó és szórakoztató legyen
- az előadásokkal a tudásvágyat és a hazafias érzelmeket növeljék a nagyközönség tagjaiban

Kimondja azt is, hogy az egyesület folyóiratot ad ki, felolvasásokat rendez és az alkalomhoz, lehetőséghez képest, feladatának megfelelő más eszközöket is felhasznál. Ez utóbbi alatt azt értik, hogy az egyesület könyvtárat állít fel, kiállításokat rendez és pályadíjakat tűz ki.

2.2

Az egyesület tagjai

Az alapszabályok második fejezetében az egyesület tagjainak rangját, lehetőségeit és fizetési kötelezettségeit ismerhetjük meg.

Ezek alapján a tagok lehetnek tiszteleti, rendes és alapító tagok is. Leírják, hogy mik a feltételei egy-egy tagsági csoporthoz való tartozásnak, kinek mennyi pénz befizetése a kötelessége és, hogy mik a jogaik, kedvezményeik.

Ezek alapján rendes tagnak az számított, aki 3 éven át 10 korona tagdíjat fizetett és az igazgatótanács felveszi a rendes tagok közé. A rendes tag kilépési szándékát az évi tagság lejártá - a tagsági év január elsejétől december 31-ig tartott - előtt 3 hónappal kellett jeleznie, különben a tagsági kötelezettsége automatikusan meghosszabbodott a következő évre is.

Alapító tagnak az számított, aki az egyesület céljainak megvalósítására, a pénztárba, alapítványi összegként legalább 200 koronát fizetett be és az igazgatótanács felveszi az alapító tagok sorába. Amíg az alapító tag, az alapítványának összegét teljesen be nem fizette, annak 5%-os évi kamatát köteles volt befizetni.

A tiszteleti tagokat a közgyűlés választotta az igazgatótanács javaslata alapján. Csak az lehetett tiszteleti tag, aki kiváló érdemeket szerzett.

Az egyesületi tagok – akár alapító, tiszteleti vagy rendes tagok voltak – részt vehettek a közgyűléseken, továbbá ott indítványozási, szólási és szavazati jogokkal bírtak. Minden tag választó, és választható volt, ezen felül még szabadon látogathatták az Uránia kiállításait és használhatták annak könyvtárát. Díjmentesen kapták meg az egyesület közlönyét és kedvezményesen az „Uránia” Színház belépőjegyét a Színház – Részvénytársasággal folyamatosan megújuló szerződése értelmében.⁸

Az 1918-as szabályzat végén az egész tisztkart felsorolják, így pontosan lehet tudni, hogy az utolsónak kiadott alapszabályzatok sorában, ezekben a végső időkben kik vezették az egyesületet, igaz később változtatások is történtek, hisz Molnár Viktor időközben elhunyt és helyét Lukács György és Matlekovits Sándor foglalta el. Ekkor lett tiszteletbeli elnök báró Eötvös Lóránd is, továbbá főtitkár és titkár Finály Gábor és Déri Gyula.⁹

2.3

Az egyesület igazgatása

Az alapszabályzat 6. paragrafusa egyértelműen kimondja, hogy az egyesület ügyeit a tisztikar, a közgyűlés, a szakosztályok, az igazgatótanács és a végrehajtó bizottság végézik.

A következő, 7. részben meghatározzák az egyesületi év időtartamát napra pontosan, továbbá azt, hogy az igazgatótanács minden évben köteles közgyűlést összehívni. Az évi rendes közgyűlésen felül leírja a rendkívüli közgyűlést is, melyekre minden tagot 8 nappal a közgyűlés előtt köteles meghívni a közlönyön keresztül, a gyűlési tárgysorozat közlése mellett. A közgyűlés határozhatott az egyesület ügykörébe eső összes kérdésben.

A közgyűlés ezeken felül, mint különleges teendő, az igazgató tanács éves jelentése felett határoz, elbírálja a számadásokat, megállapítja a költségvetést, módosítja az

⁸ Az „Uránia” Magyar Tudományos Egylet Alapszabályai, Budapest, Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda, 1901

⁹ Az „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Alapszabályai, Budapest, Hornyánszky Viktor és Királyi Udvari Könyvnyomdája, kiadja: Uránia Tudományos Társaság, 1918

alapszabályokat, feloszlathatja az egyesületet, döntést hozhat más egyesületekkel való egyesülésről, intézi az igazgatótanács döntései ellen indított fellebbezéseket, továbbá minden más teendő, amit az alapszabályok a közgyűlés hatáskörébe sorolnak.

Az alapszabály arra is kitér, hogy a közgyűlés csak akkor határozatképes, ha legalább 25 tag jelen van a gyűlésen és, ha ez mégsem történne meg, akkor egy másik gyűlést kell összehívni 14 nappal későbbi dátumra. Ám, ha első körben a 25 tag jelen is van, nem döntésképesek, mert ahhoz minimum 50 tagnak kell jelen lennie. Azonban, ha a létszám miatt új közgyűlést kell összehívni, ott már nem számít a megjelent tagok száma, a közgyűlés attól függetlenül, hogy hányan vannak jelen, határozatképesnek bizonyul.

Rendkívüli gyűlést akkor hívnak össze, ha 30 tag kérelmet nyújt be az igazgatótanácsnak és előre meghatározzák a határozathozatali célokat. Így az igazgatótanács 14 nap alatt köteles rendkívüli gyűlést összehívni.

A közgyűlésről jegyzőkönyv is készül, melyet az elnök, a jegyzőkönyvvezető és az ülés elején az elnök által kiválasztott 2 jelenlévő egyesületi tag ír alá.

A tisztikar tagjai közé sorolandók a 3 elnök, 6 alelnök, 1 főtitkár, 2 titkár, 3 jegyző, 1 könyvtárnok, 1 pénztárnok és 1 ellenőr. Ezeket a tagokat a közgyűlés 3 évre választja közfelkiáltással vagy titkos szavazással, szavazattöbbség alapján. A tisztikar tagjait a közgyűlés elmozdíthatja állásukból.

Ha az egyesületnek meg kell jelennie hatósággal vagy társegyesülettel szemben, akkor az elnökök, alelnökök képviselik azt. A közgyűlésen részt vevő elnökök és alelnökök közül az elnököl, aki korábban lett megválasztva.

A 13. paragrafus leírja, hogy az egyesület tudományos működését a szakosztályok irányítják, amelyből 8 van:

- fizikai csillagászat szakosztály
- természetföldrajz szakosztály
- földrajz – földtan – néprajzi szakosztály
- orvostudományi szakosztály

- irodalomtörténeti, nyelv- és széptudományi szakosztály
- történelem, bölcsészet, jog- és társadalomtudományi szakosztály
- művészeti szakosztály
- technikai szakosztály

Mivel az egyesület alapszabálya kimondja, hogy a kiterjedés a vidéki nagyközönségre is vonatkozik, ezért ezek a szakosztályok képviseltették magukat országszerte, Kaposváron is. Az 1901-es és 1908-as alapszabályzat kitér a 8 szakosztályra, felsorolja őket, megnevezésük szerint, ám az 1918-as szabályzat már csak általánosan szakosztályokként említi őket, külön felsorolást nem tartalmaz a szakosztályokat illetően.

A közgyűlésnek joga volt új szakosztályokat létrehozni, de csak abban az esetben, ha a meglévőket összevonja vagy megszünteti.

A szakosztályok tagjait az egyesületi tagok sorából az igazgatótanács a szakosztály javaslata alapján válogatja. A szakosztály a saját tagjai közül elnököt és titkárt választ és évente legalább egy nyilvános felolvasó ülést kellett tartania.

A közgyűlés határozatait az igazgatótanács hajtja végre, intézkedik az egyesület összes folyó ügyében, a közgyűlés elé terjesztendő számadásokat megvizsgálja és a költségvetését elkészíti. Fizetett segédszemélyzetet alkalmaz, munkakörét, munkarendjét és fizetését megállapítja és intézkedik azokban az ügyekben, amik nem a közgyűlés hatásköre alá tartoznak és amiket az alapszabályok az igazgatótanács hatáskörébe utalnak. Az igazgatótanács tagjai: az egyesület tisztikara és a szakosztályok elnökei, titkárai.

Az igazgatótanács elnöke az egyesület ügyvezető elnöke, akadályoztatása esetén pedig a főtitkár veszi át ezt a posztot. Az igazgatótanácsot az elnök bármikor összehívhatja, ám ha az igazgatótanács 10 tagja írásbeli kérelmet nyújt be, kötelessége összehívni a tanácsot. Az ülésekről jegyzőkönyv készült, amit az elnök, a jegyzőkönyvvezető és az elnök által a tanács tagjai közül előre felkért 2 jelenlévő tag írt alá.

Az igazgatótanács határozatait a végrehajtó bizottság hajtja végre és ezen felül még az egyesület összes adminisztratív ügyét is ellátja, illetve a segédszemélyzettel intézteti. A fizetett segédszemélyzet a végrehajtó bizottság fegyelmi hatósága alá tartozott. A végrehajtó bizottság tagjai: az ügyvezető elnök, a főtitkár és az igazgatótanács által

választott egyleti tag. A bizottságot az ügyvezető elnök hívta össze, amikor szükségesnek ítélte meg, ám a bizottság 2 tagjának kérésére is azonnal össze kellett hívni. A költségvetést is úgy tartották felügyelet alatt, hogy kizárólag az ügyvezető elnök utalhatott pénzt.

2.4

Az egyesület anyagi ügyei és azoknak kezelése

Az egyesület alaptőkéjét az alapító tagok alapítványi összegei és az egyesület céljaira szánt adományok jelentették. Az utóbbit a nem alapító tagoktól kapta az egyesület. A célok elérésére és a szükségletek ellátására csak a rendes évi tagok befizetéseit és az alaptőke kamatait fordíthatták, ezáltal is megakadályozták a túlköltekezést és a pénztelenséget. Ésszerű lépésnek bizonyult, hisz ha nem volt ez a pénz az alaptőkén felül, igaz fejlődni nem tudott az egyesület, de éppen aktuális állapotát fenn tudta tartani.

Az egyesület feloszlása esetén, vagyona az Uránia Magyar Tudományos Színház Egylet Részvénytársaságra vagy egy hasonló célú egyesületre, testületre volt hagyható. Ha ezek nincsenek, akkor a Magyar Királyi Kormánynak kellett volna átadni az összeget, hasonló célú felhasználásra. Az alapszabály ezen paragrafusa (19.§) biztosította, hogy a tagok által beszedett díjak, adományok még az egyesület esetleges bukása esetén is közművelődési célt szolgáljanak.

A pénzt a pénztárnok kezelte a bizottság utasításainak megfelelően. Az ügyvivő elnök és az ellenőr a pénztárt bármikor ellenőrizhette a kötelező évi egyszeri vizsgálaton felül, a vagyoni felelősség terhe mellett. A vizsgálatról jegyzőkönyv is készült, amit a végrehajtó bizottság vizsgálatára vonatkozó véleményező jelentése mellett a soron következő igazgatótanácsi ülésen be kellett mutatni.

2.5

Állami felügyelet

Ezt a rész csak egy, a 21. paragrafus tartalmazza. Arra szolgál, hogy biztosítsa a tagokat és az államot arról, hogy az egyesület a korábban megfogalmazott alapszabályokat

betartja és felsorolja a mulasztás után járó szankciókat, melyeket az egyesülettel szemben gyakorolhatnak.

Leírják tehát, hogy ha az alapszabályokban meghatározott célt, eljárást vagy hatásköri meghatározást nem tartja be az egyesület, akkor a Magyar Királyi Kormány által - ha további működése az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdekét veszélyeztetné - azonnal felfüggesztik, majd ha a szabályos vizsgálat úgy eredményezi, végleg fel is oszlatják, avagy az alapszabályok legpontosabb betartására kötelezik a felosztatás veszélye mellett.¹⁰

Az alapszabályok ismerete alapján tehát megállapítható, hogy az Uránia Magyar Tudományos Egyesület legfontosabb célja a közművelődés elősegítése volt. A közönség sikerét bizonyítja az a tény is, hogy 1918. február elsején a tagok száma 1573 volt, míg a befizetett adományok összege: 25672 korona és 2 fillér volt. Ezeken felül az 1918-as szabályzat végén tételesen felsorolják a tagokat és, hogy ki mekkora összeggel támogatta az egyesületet.¹¹

¹⁰ Az „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Alapszabályai, Budapest, Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája, 1908.

¹¹ Az „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Alapszabályai, Budapest, Hornyánszky Viktor és Királyi Udvari Könyvnyomdája, kiadja: Uránia Tudományos Társaság, 1918

3. Az Uránia céljai, ténykedése, kaposvári megjelenése

A kaposvári Uránia 1911 októberében nyitotta meg kapuit, ám már évekkel korábban elkezdődött a „vidéki akció” megszervezése. Az Uránia hivatalos folyóiratában folyamatosan megjelentek írások azzal kapcsolatban, hogyan halad az országos szinten történő népművelő tevékenység tervezete, kezdetei.

Ezekben a tájékoztató értesítésekben leírják, hogy a vidéki városok, községek is mindent elkövetnek a nemzeti művelődésért. Ide sorolták azt is, hogy a városokban kaszinó, gazdasági egyesület, olvasókör működött. Manapság ha a műveltségre gondolunk, nem soroljuk ide például a kaszinót – amely kifejezés ma gyökeresen más intézményt jelöl -, vagy a gazdasági egyesületet. A 100 évvel ezelőtti viszonylatokban azonban mindezek a világi, művelt élet jelei voltak. Az értesítésekben leírják, hogy ezek a közösségek mind azon munkálkodnak, hogy megoldják azokat a feladatokat, amelyektől a társadalmi jólét fejlődését és a szellemi haladást várták. Felismerték azt a problémát, hogy e körök heterogenitása hatalmas gondot okoz, és tenni kell valamit, hogy legyen egy olyan tér, ahol ezek a rendkívül különböző érdeklődési csoportok egy nagyobb, homogénebb közösséggé tudnak válni. Keresniük kellett egy összekötő kapcsot.

Tisztában voltak a technikai nehézségekkel és a szakemberek hiányával is. Ha találtak is egy felolvasáshoz megfelelő szakembert, nem biztos, hogy el tudták csábítani egy nyilvános szereplésre. Ez is egy kitűzött cél lett az Uránia Egyesület számára. Többek között ez indította el a vidéki program megvalósításának ötletét is. Segíteni szerettek volna a vidéki népművelési köröknek, hogy megkapjanak minden támogatást ahhoz, hogy érdekes és tömegeket vonzó felolvasásokat tudjanak tartani. Az előadásokat az Uránia központilag megíratta szakemberekkel, ám kikötötte, hogy ezek a vidékre szánt előadások nem azonosak a nagy Uránia Színház előadásaival, hisz a budapesti előadásokon mozgóképet is vetítenek, ezenfelül, azok egész estés előadások, míg a vidékre szánt felolvasások mellé, igaz, mellékelnek képeket, de technológiailag sem megoldható az országos mozgóképes vetítés. Itt hangsúlyozni kell, hogy a forrás, amely ezt a vidéki akciót előkészíti, 1907-ből származik. A vidéki mozik hálózatának kiépülésével ez az akadály elhárult. Így történt Kaposváron is, ahol 1911-től az Uránia tevékenysége már mozgóképszínházzal egészült ki. Azzal, hogy központilag írták meg a

felolvasások szövegét, az Uránia biztosítani tudta az összes vidéki bázisán az azonos színvonalú anyagot, sőt, így az egyidejű, ugyanarra vonatkozó kéréseket is teljesíteni tudták.

Az értesítésben közölték azt is, hogy milyen helység, terem szükséges az előadások megtartására. Elsősorban a testületek, iskolák igényeit szem előtt tartva egy 100-150 főt befogadó teremre volt szükség. Ennek a feltételnek közgyűlési termek és tornatermek feleltek meg első sorban. E szabványos méretű teremelvárást messze meghaladta a kaposvári Uránia, hisz a terem 600 fő befogadására volt képes, a Széchenyi tér 2. cím alatt, ami a mai Berzsenyi utcának felel meg. A vetítést technikailag is támogatták, ugyanis biztosítottak a vetítőn kívül, annak működéséhez szükséges izzó – harisnyákat is, melyek visszaküldését már nem kérték, mivel azokat több vetítéshez használni tudták a vidéken élők. Ez a támogatás nem volt anyagi jellegű, inkább kényelmi, hisz az árát, a bérleti díjat ki kellett fizetni, ám a gépek vidékre szállítását az egyesület megoldotta.

Csak képanyagot, szöveg nélkül, nem küldtek. A felolvasáshoz szükséges füzeteket az Uránia Egyesület kinyomtatta és a rendezőnek elküldte. Így a kölcsönzők annyi füzetet tudtak rendelni maguknak, ahány látogatóra számítottak. A szöveget a vendégek között kiosztották, ám 50-nél kevesebb füzetet nem rendelhetek és a rendelést is csak tízesével tudták leadni, egyesével nem kaphattak füzeteket. 15 fillér ellenében előzetes példányt is küldtek a felolvasónak. Kikötötték, hogy faluhelyen 20 fillérnél többet nem kérhettek a látogatóktól, továbbá a 20 fillérben benne volt a szövegkönyv is. A képanyag egy hétre volt kölcsönözhető, majd minden megkezdett hét után újabb díjat kellett fizetni, ám ebben az esetben jelezni kellett az egyesületnek.

Minden felolvasónak kötelessége volt rövid tájékoztatást adni az előadás sikeréről, hatásáról, a látogatók számáról, továbbá javaslatokat és tanácsokat kellett adnia az egyesület felé a látogatottság, az érdeklődés javítására.

A tájékoztatóban felszólítják az egyesületi tagokat, hogy buzdítsanak minél több embert a tagságra, továbbá tájékoztatják a tagokat, hogy 30% kedvezményt kapnak a díjak fizetéséből, kivéve az izzó – harisnyát és az azbeszt – karikát, továbbá, hogy a vetítőgépeket védjék meg az illetéktelenektől, mert az okozott kárt a kölcsönzőnek kell megtérítenie. Az értesítés végén pedig egy utasítást is csatoltak a vetítőgép kezeléséhez

és felállításához. Ezzel minden segítséget megadnak ahhoz, hogy minden kölcsönözni kívánó tájékoztatva legyen technikai, anyagi, erkölcsi oldalról is.¹²

Molnár Viktor a kultuszminisztérium vezető munkatársa, művelődéspolitikus volt, ezen felül az Uránia Tudományos Egyesület ügyvezető elnöke is. Ő mondta a kaposvári Uránia megnyitóbeszédét.

Beszéde során felvázolta az Uránia és a hozzá hasonló intézmények fő feladatát és az akkori közművelődési helyzetet, azzal kiegészítve, hogy milyen változtatásokat igényel és hogy milyen úton érhetik el a javulást.

Molnár Viktor beszéde a kor szellemiségének megfelelően kellően nyitott és újszerű gondolkodásmódról adott tanúbizonyságot, mely kiemelten foglalkozik a szellemi műveltség új irányú fejlesztésével.

Olyan műveltséget akart megteremteni, amely semmilyen tekintetben sem választja el a nemzet polgárait egymástól. Kiemeli, hogy manapság már az értelmi világban a fejlődést nem az egyén fejlődése, hanem a nagy közönség tudásán alapszik, azzal biztosítható. Ez a felfogás tökéletesen rímelt a népművelést a 19. sz.-ban előtérbe helyező nézettel, amely szerint a művelődés nem csak magánügy, hanem a nemzet előrehaladásának kulcsa, ugyanakkor kiemelten hangsúlyozandó közösségformáló hatása is. A nemzet minden tagjában fel kívánta ébreszteni a tudás, ismeret iránti vágyat. Lehetséges, hogy a felső tízezer művelt és ők azok, akik Európa felé megmutatkoznak, de az ő műveltségük is elvész egy olyan országban, ahol tanulatlan tömegek élnek. Hisz a műveltség a mindennapi életben is megmutatkozik.

Eddig a műveltség fokmérője az írni – olvasni tudás százalékos aránya volt, ám Molnár Viktor javaslatot tesz egy új, korszerűbb műveltségmérő bevezetésére, hisz a tényleges műveltséget így nem lehet lemérni most már. A külfölddel való folyamatos kapcsolatból kifolyólag különféle kulturális, műveltségi hatások érik a nemzetet, ezáltal is nő a műveltség, ám ezt már nem fejezi ki az írni – olvasni tudás százalékos aránya. Ha ebből indulunk ki Nyugat – Európa hatására alakult meg Magyarországon is az Uránia, bécsi és berlini mintára. Az elnök egy igen beszédes példát hozott fel beszéde során a probléma bemutatására:

¹² Tájékoztató értesítés az Uránia Egyesület vidéki akciója érdekében, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1907.

„...Valamint a tejmérőn nem mutatkozik változás, ha a tejbe finomabb szesz vegyül: épp úgy módosulhat valamely nemzet közműveltsége a nélkül, hogy az írni – olvasni tudás százalékos fokmutatója arról beszámolna.”¹³

Példával bizonyítja, hogy az írás és olvasás elterjedésének foka nem árul el mindent a közműveltségről, főleg abban az esetben, ha egy hagyomány miatt öröklődik ez a fajta tudás. Ilyenek például – szerinte -, a mohamedánok, akik a vallás miatt tanulnak meg írni és olvasni, így ott az nem a műveltség fokmérője, hanem a vallásosságé. Ezen felül Németországban a 6 éven felüli népesség 99,5 százaléka tudott írni – olvasni, így ha ott mérnék ezzel a fokmérővel a műveltséget, akkor majdnem 100%-os eredményt kapnának, ami által már aktualitását vesztené a további művelődés kérdése. Ám a műveltség soha sem veszíthet aktualitásából. Ezért is kell a kulturális élet minőségi tartalmát is számba vevő új műveltségmérési mód.

Igaz, hogy az írás – olvasás terén hazánk messze elmarad a nyugat-európai átlagtól és természetesen ezen is javítani kívánt, ám emellett a már író – olvasó nagyközönség más műveltségterületen való fejlesztését is el kell kezdeni, hogy minden területen legyenek kimagaslók.

Az új műveltségmérőnek két irányba kell működnie. Az egyik irány a művelődés alapvető munkája, amelyben a közoktatásügy hatékonyságát kell vizsgálni, többek közt abból a szempontból, hogy iskolarendszerünk mennyire illik bele világviszonylatban a fejlődő társadalom gyakorlati követeléseibe. Megfelelően oktatják-e az alsóbb és felsőbb osztályokban a különböző művelődési területeket és, hogy a szakiskolák mennyiben támogatják az egyének önérvényesítést és a világversenybe való bekapcsolódást a nemzeti munkával. A másik irány, hogy milyen művelődési eszközökkel rendelkezik egy társadalom. Ezek nem csak az iskola, hagyományok ápolására szolgálnak, hanem a folyamatos haladást szolgálják.

Molnár Viktor a közművelődés igazi fejlődését abban látja, hogy annak közérdekké kell válnia. Fel kell ismernie mindenkinek, hogy fejlődés nélkül nem tud érvényesülni. A kor embere nem elégedhet meg azzal a tudással, amit az iskolában szerzett, vagy a szaktudással, amit birtokol, szüksége van a művelődést támogató társulások, egyesületek munkájára is ahhoz, hogy átfogó ismereteket szerezzen mindenféle tudományban.

¹³ Molnár Viktor megnyitó beszéde az „Uránia Magyar Tudományos Egyesület” hetedik közgyűlése alkalmából, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari nyomdája, Budapest, 1906

Nem elég, ha ezt a fejlődést a társadalom magasabb rétegei akarják, az egész társadalomnak egyaránt kell küzdenie a fejlődésért. A nemzetközi kapcsolatok az átlagembertől is megkívánják a tudást. Ennek érdekében alakult meg az Uránia is. Az Uránia munkásságára szükség volt Magyarországon, ahol sokan írni és olvasni sem tudtak és sokan csak az illusztráció segítségével voltak képesek tanulni.

Molnár Viktor megnyitó beszédében úgy nyilatkozott, hogy az egyesület a tudás pótlásának tevékenységét sikeresen ellátta, irányadó lett és bekerült a köztudatba.

Nemzetiségi különbségekre való tekintet nélkül bárki látogathatta előadásait, ezáltal a kultúrát is egységesítették és egy, az iskolainál szélesebb körű oktatás valósulhatott meg, mint az iskolában. Nagy előnye volt a szemléltető oktatásnak, hogy elkezdődött a széleskörű esztétikai nevelés, mellyel a gyakorlati művészetpolitika alapjait megteremtették és a művészeteket is népszerűbbé tették az eddig ez irányba egyáltalán nem fogékony köznép körében.

Megemlíti a Magyar Tudományos Akadémiát, mint egy hasonló célokkal megalakult társaság, ám szemben az Urániával az MTA az elméleti tudás gyarapítására, ápolására törekedik, eredeti céljától eltérve. Azonban kihangsúlyozza, hogy ezt nem lehet felróni az Akadémiának.

Ám ahhoz, hogy népszerűsíteni tudják a tudományokat, előbb a tudomány képviselőinek kell olyat alkotniuk, ami népszerűsíthető. Régen az irodalom volt a műveltség kifejezője, ám ma már csak egy ága, nem pedig a műveltség összessége.

A sikeres ténykedés egyik feltétele a felvilágosult sajtó közreműködése, hogy a társadalom érdeklődését ébren tartsák.

Az Uránia volt az egyetlen olyan közművelődési egyesület, amelynek ténykedése az egész országra és külföldre is kiterjed, továbbá, amely nem zárkózott el a tudomány, ismeret egyetlen iránya elől sem. Célja egy, az országot behálózó állandó szervezet létrehozása. Így alakulhatott meg Kaposváron is az Uránia.¹⁴

Jáki László kétszer 1 évet vizsgált abban a tekintetben, hogy az Uránia hány előadást tartott és azok milyen népszerűségnek örvendtek. Eszerint 1899 és 1900, továbbá 1908 és 1909 között 1074 iskolai előadást került megrendezésre, melyeken 610.040 tanuló vett részt. Ezek természetesen nem csak a fővárosi vetítések voltak, hisz már 1903-ban

¹⁴ Molnár Viktor megnyitó beszéde az „Uránia Magyar Tudományos Egyesület” hetedik közgyűlése alkalmából, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari nyomdája, Budapest, 1906

elkezdtek szervezni a vidéki akciókat, habár Kaposvárra csak 1911-ben jutott el az Uránia. Ezt, az országot felölelő kezdeményezést „Kis – Uránia” néven is emlegették, tehát, ha az ember ezzel a kifejezéssel találkozik, akkor az a vidéki akcióra vonatkozik, mely Kaposváron is jelen volt. Ezeket a vidéki előadásokat mozgósínházakban is tartották, mely lehetővé tette, hogy bárhol, a fővárosihoz hasonló minőségű előadást tudjanak produkálni. Az ország több pontján kénytelenek voltak ehhez folyamodni, ám Kaposvár ebben is kitűnik a „tömegből”, hisz itt saját épülettel rendelkezett az Uránia. Erre szüksége is volt, ha labdába akart rúgni a kor többi nagy kaposvári szórakoztatója mellett, mely az Apolló Színház és az Edison Mozi voltak. Ezek munkássága nem volt olyan nagy mérföldkő, mint az egyesületé, hiszen az Uránia kezdte el kitaposni a tömeges népművelés útját, ám nem lebecsülendők. Így lehetett az, hogy ebben az időszakban Kaposváron volt az egy főre jutó mozik száma a legmagasabb az országban, még a fővárost is lekörözve ezzel. Hisz városunkban 8ezer főre jutott egy mozi, míg Budapesten ugyanez az arány 10 ezer főre egy mozi.¹⁵

¹⁵ Jáki László: A hazai filmoktatás fejlődése a negyvenes évekig, Veszprém, 1982.

4.A kaposvári Uránia Színház megnyitója, működése és moziműsora

1911. október 20-án nyitotta meg kapuit a kaposvári Uránia Színház, a Széchenyi tér 2. cím alatt, melyet ma Berzsényi utcának hívunk.

A bemutatkozó műsor repertoárja igen színes volt:

1. Kaposvár – A projectograph helyi felvételei
2. Az árva – Amerikai humoreszk
3. A forrásnál – Színes látkép
4. A mormon áldozata – Detektívtörténet
5. Pali hypnotizál – Bohózat
6. A tripoliszi események – Eredeti helyszíni felvétel

Érdekes momentumnak számít ebben, hogy a díszes megnyitó ünnepséget nem azon a napon tartották, amikor valóban látogatók fogadására készen, megnyitotta kapuit a 600 fő befogadására alkalmas intézmény, hanem csak 1 héttel később október 28-án.

A megnyitó előadásra is már új műsorral jelentkezett:

1. Pénz Őfelsége – Pekár Gyula felolvasása
2. Károly Ferenc József főherceg és Zita páрмаi hercegnő esküvője – eredeti helyszíni felvétel (mozgófénykép)

A műsort vizsgálva kitűnik, hogy egyaránt lépett fel szórakoztató és nevelő igénnyel. Több műsorszám megfelelt a korabeli népművelés elvárásainak (pl. a Kaposvár, A tripoliszi események című filmek – nem beszélve Pekár Gyula felolvasásáról), míg a detektívtörténetről, vagy a humoreszkról ez egész biztosan nem mondható el. Összességében kijelenthető, hogy ez a tendencia a filmszínház további műsorphilológiájában sokáig megmaradt.

A színház megnyitása alkalmából különleges műsorral jelentkeztek, nem csak a „menetrendszerinti” vetítéssel, hanem a kaposvári atlétikai klub rendezésében egy tánccal egybekötött művész – estélyt rendeztek, melyre november 4-én került sor a Turul Szállóban. Ez volt a szezon első „mulatsága”.

A Somogyvármegye című napilap 1911. október 31-én megjelent számában „Az Urania – Színház fölavatása – Kultur – ünnep Kaposváron” címmel írt a színház megnyitójáról, melyet – mint a cím is jelzi – kiemelkedő kulturális eseménynek tekintettek.

Az Uránia műsora igen színes képet mutat. Humoreszktól a látképig minden szerepel benne. Céljuk valóban az oktatás, szórakoztatás és az igényes idő eltöltése volt. A látképek vetítésével és a helyszíni tudósításokkal lehetőséget adtak arra, hogy Kaposvár lakosai olyan tájakat is megismerjenek, ahova valószínűleg soha nem lesz módjuk eljutni, továbbá, hogy betekinthessenek olyan eseményekbe, melyek országunkon kívül történtek. Ilyen például Drinápoly ostroma, melyet 1913. április 24-én tűztek műsorra.

A műsor meghatározásában a lakosság óhajait is szem előtt tartotta a színház vezetősége. Közkívánatra akár meg is ismételték egy műsort, melyet előtte beharangozottan is utoljára kívántak vetíteni. Ilyen volt például az 1914. február 21-én műsorra tűzött „A nyomorultak” című előadás, melyet előtte január 17-én játszottak, de sok hasonló példa szerepel az Uránia történetében.

Az évek során a színházat többször bezárták rövidebb időkre. Így történt ez 1914. november 25. és 1915. január 01. között, amikor átalakítás miatt szünetelt a működés, majd, 1921-ben ismét bezárták, ám szeptember 3-án újra kinyitotta kapuit.

Indulásakor 3 naponta frissülő műsort ígértek a lakosságnak, melyet maradéktalanul be is tartottak. Azonban a mozi működése, nyitva tartása többször változott. Kezdetben, 1912. február 8-tól csak szombaton és vasárnap tartott nyitva, majd később ez is módosult és a színház nyitva tartott egész héten, hétfőt és pénteket szünnapnak hagyva.¹⁶

Az Uránia a legújabb technikákat alkalmazta, hogy elkápráztassa közönségét. Előadásairól bűvészek, illuzionisták, artisták sem hiányoztak. A humoreszkek, bohózatok, mulattató műsorok mellett sok drámát, társadalmi drámát is játszottak. Más országok „társadalmi drámáit” is műsorra tűzték, mint például Olaszország, USA, Franciaország, Oroszország. Az amerikanizálódás kezdetei már a műsormenetben is

¹⁶Kéki Kálmán: Mozi emlék: emlékezés és mozitörténet, Kaposvár, Kéki Kálmán, 2007. p.50-81.

meglátszanak, hisz az évek előrehaladásával egyre több, Amerikából származó műsor tűnik fel.

A műsorösszetétel nemcsak a látogatók igényei miatt változott. 1913-ban ugyanis, a két vezető kaposvári mozit, az Urániát és az Apolló Színházat összevonták, így immáron egy kézben egyesültek a legmeghatározóbb szórakoztató, népművelő helyszínek. A műsor változásával egyenes arányban történt az is, hogy az Uránia népművelő céljai már nem voltak annyira központban. A népművelés kissé háttérbe szorult, de a mozi így sem veszítette el főprofilját.

A kaposvári mozi-verseny, ezáltal természetesen kissé alább hagyott, ám ebben az is közre játszott, hogy 1915-ben többszöri tulajdonosváltás után és a világháború hatásai miatt az Edison Színház végleg bezárt.

Ahhoz, hogy érzékeltetni tudjuk a nagy számú mozi által keltett versenyhelyzetet a kisvárosban, a már fentebb említett mozgóképszínházakon kívül meg kell említeni Grünwald Mór nevét is, aki elsőként szervezett vetítéseket a Fiume Kávéházba, már 1902-től, majd létrehozta az Apolló Színházat, mely 1909 decemberétől már állandó vetítéseket tartott. Ezen felül Kaposváron 1908 februárjában megnyílt a Fő utcában az Elite Mozgóképszínház, mely 2 hónapos működés után, tisztázatlan okok miatt bezárt, ám kell megemlítenem, mert ez volt az első állandó mozi Kaposváron.¹⁷

Többször is felolvasott Kaposváron Pekár Gyula (1867-1937), aki Bécsben és Párizsban tanult, politikus, miniszter, az MTA tagja és író is volt. Szereplései jelentősnek tekinthetők. Világot látott, befolyásos emberként adta elő írásait az Uránia felolvasásain.¹⁸

Az Uránia folyamatos kapcsolatban állt az iskolákkal, kéréseiket megpróbálta teljesíteni. A külföldről hozatott filmek nagy része oktató jelleggel került vetítésre. Többször előfordult, hogy az iskola diákserege az Urániában töltötte tanulásra szánt

¹⁷ Mautner József, Szántó József, Torma Károly: Somogyi Mozik I. 1899-1919, Somogy Megyei Moziüzemi Vállalat, 1976.

¹⁸ Pekár Gyula, In.: Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990, >URL:
<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12018.htm> [2012.10.26.]

idejét. Ezek voltak a kor legmagasabb színvonalú ismeretterjesztő előadásai. Ezzel fellendítették az iskolai szemléltető oktatást is.

Az Uránia, hogy tevékenységét minél szélesebb körhöz eljuttassa, havi kiadású folyóiratot indított 1900-ban, melyben ismertették a technikai és tudományos újdonságokat, vásárlási lehetőséget és a vidéki, köztük a kaposvári bemutatókat is. Üzleti vállalkozásként működött, hogy az iskolák tájkozódási pontként tudják használni. 1914-ig csak a tudományt szolgálta, ám a világháború hatására politikai szerepet is vállalt, míg végül 1922-ben megszűnt.

Az Uránia természetesen nemcsak az Egyesület hivatalos folyóiratában, hanem a helyi sajtóban is képviseltette magát. Műsorát a Somogyvármegye című folyóirat közölte, napról napra.

A folyóiratban folyamatosan beszámoltak a műsor sikeréről és a várható szenzációkról, ahogy tették azt az egyik 1912-es kiadásban is. Minden napra 2 órás műsort ígértek és az év legnagyobb szenzációit a filmpiac legsikeresebbnek számító produkcióival.

A moziműsor mellett időről időre feltüntették, ha egy-egy kiemelkedően hosszú film került vetítésre. Kaposvár ezért is fontos, hisz elviekben a vidéki vetítések maximum 1 óráskak lehettek volna, ám itt több esetben is 2 órás előadás volt, melyet a Somogyvármegyében megjelent Uránia – hírek című rovatban is többször feltüntettek. Nem ritkán a műsorközlésben leírták a tekercsek hosszát, voltak 1000, 2000 méteresek is, ám előfordult, hogy még ennél is hosszabb filmeket vetítettek.

Az alapszabályok kimondták, hogy a lehetőségeket legjobban kihasználva kell minőségi, szórakoztató oktatást nyújtani a közönségnek, ezért kezdhették el a vidéki filmvetítést is, ahogy megfelelő technikához jutottak, ugyanis 1910-ben Magyarországon is elkezdték a filmek bemutatását, így a mozi is az ismeretterjesztést szolgálta, gyakorlatilag a megjelenésétől kezdve. Olyan vetítőgépeket tudtak beszerezni, melyek már filmet is le tudtak játszani és kellően mobilak voltak a vidéki vetítésekhez is. Ez is hozzásegítette az egyesületet a kitűzött célja eléréséhez, sikerrel segítették a más, népműveléssel foglalkozó intézmény munkáját, mint például a népfőiskolák vagy a falusi körök, népművelési egyesületek.

Könnyebbé és hatásosabbá tették az ismeretszerzést mindenki számára. Nemcsak tudományos előadásokat tartottak, hanem a hétköznapi élethez is nyújtottak segítséget,

ugyanis olyan előadások is voltak, melyek a háziasszonyoknak szóltak, például a foltok eltüntetéséről. A kornak megfelelő szabad tanítás körében, művelték és szórakoztatták egyszerre a közönséget.¹⁹

Kaposváron, vizsgált időszakunk előtt, 1908-ban alakult munkásgimnázium, melynek évenként 30-40 hallgatója volt. Ez azért fontos tény, mert az Uránia nemcsak támogatta, hanem szervezte is a munkástanfolyamokat, munkásgimnáziumokat. Olyannyira segítette ezeket az intézményeket, hogy a könyvtárakról is gondoskodtak, továbbá az intézmény élén álló bizottság tagjai beléptek az egyesületbe, ezáltal is biztosítva az Uránia célkitűzésének teljesítését, ezen felül még a társelnöki tisztséget betöltő személyt is az egyesület jelölte ki a munkásgimnázium számára. Mindemellett foglalkozott még a rossz körülmények között felnövő, vagy a gyerekkorban gátolt tanulási lehetőséggel bíró vagy éppen tanulmányait abbahagyó fiatalok fejlesztésével, műveltségének szélesítésével. Nem csak azokkal a fiatalokkal foglalkozott az egyesület, akik iskolába jártak, hanem az ifjúság másik csoportjával is, az iskolából kiszakadtakkal.²⁰

¹⁹ Szabó Sóki László: A magyar oktatófilm története a kezdetektől 1931-ig, In.: Magyar Pedagógia, 109.évfolyam, 1.szám, p.29-47. (2009.)

²⁰ Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai, >URL: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/index.html> < [2012.10.26]

5. A világháború hatásai

Mint mindenhol, így természetesen Magyarországon hangsúlyosak voltak az 1914-ben kitört világháború hatásai. Nemcsak gazdasági, hanem természetesen kulturális szinten is megviselte a nemzetet ez a minden erőt és tartalékot felemésztő állapot.

A kultúra az elsők között érezte meg az egyre súlyosbodó helyzetet. Az előadások, vetítések látogatottságának csökkenése vészjóslóan mutatta, hogy nehéz idők következnek.

Az egyesület a háború okozta válságból való kilábalásnak 3 lehetőségét látta. A következőkben ezeket fogom ismertetni.

Az első mód a részvénytőke emelése lett volna, ám a helyzetet tekintve nehezen érték volna ezt el, ugyanis, már az egyesület megalakulásakor nagy nehézségek árán tudták csak összehozni a szükséges 100ezer koronát. Egy ilyen hadi állapotban pedig, ezt újra megkísérelni a sikert megcélözva, szinte lehetetlen lett volna. Igaz, a részvénytársaságként működő forma lehetővé tette volna, hogy a befektetett tőkét jövedelmezőség céljából felhasználják, ám a létrehozás célja, elvei, erkölcsisége ezt nem engedte, hisz tisztán hazafias és tudományos céllal hozták létre a részvénytársaságot, egyesületet, színházat, összefoglalva a hazai Urániát. Ebben olyan emberek adták a pénzüket, akik a kultúrát csak magáért szerették és saját akaratukból adták a közművelődés támogatásáért kisebb – nagyobb összegeket. A háború okozta helyzet viszont ebben a tekintetben is sokkal rosszabb volt, mint amikor elkezdtek szervezni az Urániát, hisz az összes gazdasági erőt felemésztette és olyan pusztításokat végzett kulturális téren, amely évtizedekre határozza meg az egész kulturális, gazdasági életet.

Ennek a kiútkeresési módnak a sikertelenségét az is garantálta, hogy a magyar nemzeti kultúrát tekintve, éppen a társadalmi középosztály került a legnehezebb helyzetbe. Ez az a népréteg, amely az Uránia megalakulásakor és egészen addigi léte során a legtöbb támogatást nyújtotta, továbbá rájuk hárult a társadalmi és közművelődési érdek ápolása is, így, józanul gondolkodva az Uránia belátta, nem terhelheti őket újabb pénzek befizetésére. Továbbá, az is tisztán látszott, hogy a tehetősebb rétegtől, amely eddig sem támogatta a közművelődést, most sem várható változás.

A második mód a kiút keresésében az állami támogatás kérése. A háború előtt az egyesület azért nem kért semmilyen formában ilyen jellegű támogatást, mert be akarta bizonyítani, hogy társadalmi összefogással is lehet működtetni egy népművelő intézményt. Ezzel is kívánta öregbíteni hírnevét, hisz a kortárs, hasonló céllal működő szervezetek mindegyike folyamatosan élt az állami támogatás lehetőségével. Ezen felül az egyesületet meg akarták óvni a külső behatásoktól. Ennek megfelelően kívánták tovább biztosítani a közművelődési tevékenységét az Urániának, ám fontolóra kellett venniük a fennmaradás érdekében ezt a lehetőséget, mely nem kecsegtetett az említett elvek megőrzésével, de lehetőséget nyitott arra, hogy a világháború ne vessen véget a közművelő tevékenységnek és az eddig elért sikereknek. Továbbá, tudatában voltak annak is, hogy, ha esetlegesen állami támogatást igényelnének, - mivel az ország természetesen minden szinten megsínylette a háborút -, számítani kell arra, hogy nem kaphatnak akkora összeget, amelyből teljesen helyre tudnák hozni a károkat, mindenféleképpen kell mellé önerőt biztosítaniuk. Minden állampolgár kötelessége lesz könnyíteni az állam dolgát a helyreállítás során, így logikus, hogy a társadalom legyen a bázisa annak a tevékenységnek, melynek célja, hogy a kultúra újra erőt nyerjen.

A harmadik mód, melyben a kiutat látták, az önerőben rejlett. A saját magukba vetett hitben és akaratban látták az erőt, mely megmentheti az Urániát a csódtól. Az addigi támogatók további odaadó munkájában bíztak, hogy segítik az intézményt, saját életkörülményeik romlása ellenére is, hogy újra felvirágoztassák.

Bíztak egy új közszellem térhódításában, melyben fontos az önzetlen közérdek és ez irányítja a közgondolkodást. A háború a gazdaságot és kultúrát egyaránt próbára tette, így rávilágított a nemzet hiányosságaira, mint például a szervezetlenség, és erősségeire, mint a kultúrába vetett hit, melyet a háború sem tört meg. A magyar kultúra eredményezte azt az idealizmust, mely az áldozatkészséget, pozitív jövőképet adott azoknak az embereknek, akik számára fontos volt az Uránia és tevékenysége. Ez a felfogás volt az oka annak, hogy az Uránia tagjai, vezetői hihettek abban, hogy csupán akarattal és elkötelezettséggel helyre tudják állítani a világháború kultúrán ejtett sebeit.

Ám, tudatában voltak annak, hogy ennek megvalósulása érdekében, még tenniük kell, hisz az a hit, amely a közművelődés vezéralakjait, katonáit irányítja, nem ment még át annyira a köztudatba, hogy az egy egységes közszellem lehessen. Ennek hiányát leginkább a gazdaságban érezték, melynek magasabb, országos szinten külön céljai voltak, nem kapcsolódott be, sőt, valamennyire elhatárolódott a kultúrával való közös munkától, céloktól. Ezért Molnár Viktor többnyire magát a kultúrát okolja, hisz a népművelés fő vezéralakjai sem tettek semmit azért, hogy a gazdaság és a kultúra együtt működjön, egységes célja legyen, szervezeten tevékenykedjen.

Az új közszellemnek már a gazdasági és kulturális érdekeknek együttesen megfelelő módon kell beépülnie a köztudatba. Ezáltal minden társadalmi réteget, gazdasági érdekcsoportot támogatva.²¹

„A gazdasági életbe is bele kell kényszerítenünk a nemzeti culturszellemet, a mely elsősorban az összességet, az ország közérdekét, Magyarország életcéljait és csak második sorban önmagát imádja.”²²

A háborút okolták a mohóság, pénzvágy eluralkodásáért. A társadalom széles körében egyre súlyosbodó megélhetési problémák pedig csak táplálták, általánosították ezt a jelenséget. Ez megnehezítette, majdhogynem lehetetlenné tette, hogy az anyagi érdekeket a jól kidolgozott gazdasági politikával a közérdek szolgálatába állítsák.

Már a háború alatt igyekeztek a béke és helyreállítás idejére felkészülni azzal is, hogy olyan gazdaságpolitikát kívántak bevezetni, amely megakadályozza a helyzet még rosszabbra fordulását, erkölcsi és gazdasági szinten egyaránt és segíti az Uránia anyagi terheinek, problémáinak megoldását. Az új beruházásokra, új célokra is hatalmas összegekre lesz szükség és számolni kell a külföldről érkezett hitelek törlesztésére és arra, hogy a béke során a polgárokat is kárpótolni kell majd. Tisztában voltak azzal, hogy mindezt kifizetni lehetetlen, még akkor is, ha minden ember a fizetése felét félre tette volna erre a célra, ám ez csak egy elképzelt idea volt, a megvalósulási lehetősége egyenlő volt a nullával. Ezt azzal próbálták szemléltetni, hogy Magyarországot a nagy

²¹ Molnár Viktor: A magyar közművelődés barátaihoz, Budapest, Uránia Magyar Tudományos Egyesület, 1915.

²² Molnár Viktor: A magyar közművelődés barátaihoz, Budapest, Uránia Magyar Tudományos Egyesület, 1915. p.5.

és erős Angliához hasonlították, ahol hasonló problémákra számítanak a háború után, ám ott már a kirobbanás előtt is sokkal jobban éltek, nemcsak kulturális, hanem gazdasági és egyéb szinteken is.

A háború okozta kényszerhelyzet azt eredményezte, hogy át kellett alakítani a közigazgatást, igazságszolgáltatást, kereskedelmi, gazdasági, mezőgazdasági politikát és az egész állami életet. A gazdaság érdekkörébe kell bevonni a pénzügyet és a hitelügyeket, decentralizálni kell és a közérdeknek meg kell feleltetni ezeket.

A fent említett célok elérésére törvénybe kell foglalni a termelőképesség maximalizálását eredményező feladatokat.

Az új közszellemben tehát minden törvényhozási, kormányzati, társadalmi intézkedés az emberek javát és az anyagiak arányos elosztását kell szolgálnia. Ezáltal egy olyan polgárságot akartak kialakítani, mint Németországé. Ebben a példában látták az ideált, hisz egyrészt politikailag adott volt, másrészt pedig az Uránia többek közt berlini mintára is alakult, harmadrészt egy erős nemzetet láttak akkor, ami fejlődik és a világháború alatt sem roppant össze.

A megoldás részeként látták azt is, hogy az államnak kell gondoskodnia a nép létfenntartásának biztosításáról, továbbá, hogy valamit, még, ha az minimális is, megtakarítson. Erre külön célzattal nevelni szándékozták az embereket.

Magyarország, mint mezőgazdasági államnak kell újra talpra állnia. Támogatni kell a termelést, legalább annyira, hogy föld eladással, vagy bérlettel mindenkinek lehetősége legyen a konyhakerti gazdálkodásra. Az iskolák számára is lehetővé tennék a kerti gazdálkodást. A magángazdálkodásra építenék a hitelügyek és takarékpénztárak átszervezését. Minden városba és nagyobb községbe akartak egy takarékpénztárat, amik törvényben kimondott alapokon gyarapítanak a polgárokat. Így például a részvényesek a tiszta nyereségből származó kamatokat megkapnák, de ez az összeg nem haladhatja meg a takarékpénztár általános kamatlábát, továbbá az igazgatósági tagok tiszteletdíja is minimális lenne, csak a tényleges munkát honorálná, se többet, se kevesebbet.

Ezen felül lehetőséget láttak a zálogházakban. Minden városban kellett volna lennie egynek a kisebb hitelügyek lebonyolítására, ami pedig ott megmaradt volna feleslegben azt a kultúra ápolására, közcélokra fordították volna.

Ilyen reformok segítségével lett erős Németország, így az ott véghez vitt sikereket tekintették mintaadónak, sőt úgy vélték, hogy nemzetünk érdekében szükség van egy Magyarország és Németország közti gazdasági együttműködésre, mely serkentőleg hatna az ország fejlődésére és segítené azt, például az egészséges versennyel is és korlátok közé szoríthatja a mohó gazdaságot is.

Németország sikerét a háború során abban látták, hogy a termelési módokat is tudományos alapon határozták meg. A műveltség magasabb fokára vezették vissza a németek könnyebb megélhetését, nagyobb termelőképességüket és jobb munkakedvüket.

Az Uránia több évtizedes munkája során versenyezni tudott az állami intézményekkel, annak ellenére, hogy amit elért csak a társadalomnak köszönhette. Ezért minden segítőt megbecsülnek és a köz számára próbálják hasznosítani az arra hajlandókat, mert így szolgálhatják a legjobban a hazát.

Így az új közszellemet, vashál, vérből és szenvedésből kovácsolná össze a társadalom az Uránia vezetésével.

A fent említettek után intéztek egy felkérést a társadalomhoz.

Felhívják a figyelmet ebben a közleményben arra, hogy a háborút kezdetét a kultúra számára nem az első fegyverdörrenés, a végét pedig nem az utolsó jelenti. Ugyanis a közművelődés az első, aki megéri még csak a háború lehetőségét is, hisz, ha belegondolunk, ma sincs ez másképp. Amint valami baj felüti fejét, a kultúra az első még a 21. században is, ami megéri a bajt, ahonnan elvonják a pénzt. Ezt támasztja alá a felkérésben tényekként leírt dolgok, miszerint, akik szemmel tartották a látogatottságot, már a háború előtt érzékelték a kultúra iránti érdeklődés csökkenését. A harc természetszerűleg előbbre került, mint a szellemi fejlődés.

Így lett az Uránia Színház is sokak számára felesleges, akik addig rendszeresen látogatták. Az egyesület, a színház számára létkérdés volt a nemzeti igény és aki

nemcsak a pénz elszedőt látta, hanem a kultúrát, attól kérték, hogy támogassa anyagilag az Urániát.

Eddig nem kértek állami segítséget, mert be akarták bizonyítani, hogy anélkül is életben lehet maradni és a kultúrát a társadalom segítségével is lehet népszerűsíteni, ám az ilyen szűkös időkben, amikor a fennmaradás az elsődleges cél és a fejlődés csak utána következhet, nem lehet válogatni. Ezért is szólít fel Molnár Viktor az Uránia Részvénytársaság részvényeinek vásárolására és a belépésre az egyesületbe.²³

A háború ideje alatt gyakran tartottak a témába vágó, a háborúval kapcsolatos előadásokat. A háború gondolatának mentén, a tudományos kapcsolatokról tartottak ismertető előadásokat, és a harctéri eseményekhez kapcsolódó filmeket is vetítettek. A háború idején kezdték meg a sorsjátékokat is, melyeken értékes műtárgyakat lehetett nyerni. Az előadások látogatottságának kétségbe ejtő csökkenése miatt próbálták még érdekesebbé tenni az Uránia kínálta műsort.

Az egyesület megpróbált alkalmazkodni az új helyzethez, ezért az ország új gazdasági, társadalmi életét próbálta segíteni azzal, hogy megindította a műkereskedelmet, időszaki kiállításokat szervezett és a művészi értékkel bíró síremlékekről reprodukciót készített.

A világháború idején tartottak kisebb tájékoztatókat is a hadihelyzetről és az újabb és újabb eseményekről. Ezeknek a tudósításoknak a témája és hangvétele igazodott a változásokhoz. Eleinte lelkesítőek, megnyugtatóak voltak, ám a háború végéhez közeledve már inkább a béke állapotára próbálták felkészíteni a társadalmat. Tájékoztatták őket a várható fejleményekről és gondolatébresztő jelleggel próbáltak hatni rájuk.

Így például az 1918 végén megjelent közlemény az az évi forradalmak jegyében a köztársaság állami formáival foglalkozott.

Ezek az előadások nemcsak azt szolgálták, hogy a lakosok információt kapjanak arról, hogy éppen milyen történés volt a fronton. Világosan feltárják előttünk, hogy az egyesület vezetői mennyire haladó gondolkodású emberek voltak. Tisztán látták a helyzetet, hogy az embereknek szükségük van arra, hogy valamilyen formában segítsék

²³ Molnár Viktor: A magyar közművelődés barátaihoz, Budapest, Uránia Magyar Tudományos Egyesület, 1915.

őket a folyamatos rossz hírek fogadására és a nagy háború átvészelésére. Ezáltal is volt jogszerű bízniuk abban, hogy ha ők ily módon segítenek az embereknek, akkor később, amikor az egyesületnek lesz szüksége arra, hogy a város, az ország támogassa, viszonzni fogják, hisz az ember szívesebben segít ott, ahonnan már kapott valamiféle segítséget vagy pluszt. Szükség volt erre, mert a háború, mint már korábban említettem, eltompítja a kultúra értékét, hatalmát és az iránta érzett vágyat is, hiszen az életben maradáshoz, igaz, kell kultúra, de egy olyan nemzet, amely az európai kulturáltságot éppen elkezdte magába szívni, egy ilyen helyzetben nem fog tudni tovább összpontosítani. Előbb siratni fogja, amit elvesztett, és csak utána lép újra a fejlődés útjára.²⁴

²⁴ Felkai László: Az Uránia Magyar Tudományos Egyesület első évtizede, In.: A magyar felnőttoktatás története konferencia dokumentumai, Debrecen, 1997., p.116-124.

6. Összegzés

Kutatásom során akadtak meglepő és várt felfedezések, megállapítások is. Az adatgyűjtés nem volt egyszerű feladat, mivel kevés hiteles forrás foglalkozik a témával. Ezért elsősorban primer forrásokra próbáltam támaszkodni, ám a szekunderek használata is elengedhetetlen volt.

Hipotézisem beigazolódni látszik és az ahhoz kapcsolódó kérdéseim mindegyikére megkaptam a választ. Dolgozatom fő irányvonala a népművelő tevékenységre irányult. Volt-e a kaposvári Uránia Színháznak ilyen tevékenysége, és ha igen annak mi volt a módja, mik voltak az egyesület akkori céljai.

Kutatásomból egyértelműen kiderül, hogy az Uránia Színház és Egyesület népművelésben végzett munkája vitathatatlan és igen jelentős. Ugyanis nem csak az előadásokra kell gondolni, hanem arra is, hogy munkásgimnáziumot alapított és gondoskodott azokról a fiatalokról is, akik egyéb okok miatt kiszakadtak az iskolából és más lehetőségük nem volt a további művelődésre. Ezen felül, 100 évvel ezelőtt nem volt példa még egy olyan szervezetre, amely ennyire nyitottan kezelte volna a különböző tudományokat, alkalmazta a legfrissebb technológiákat és tekintet nélkül a vallási vagy nemzeti hovatartozásra, bárki számára nyitva állt. A vezetők gondolkodása és rátermettsége, ha a mai viszonylatokat nézzük, még most is megállná a helyét.

További kérdéseim között szerepelt, hogy családi vagy iskolai program volt-e az előadások látogatása és, hogy azok milyen műfajú és minőségűek voltak.

A látogatók összetételét tekintve egyaránt nevezhető családi és iskolai programnak is. Mint korábban már említettem, osztályokat vittek egy-egy vetítésre, ám magánemberek is ugyanúgy jártak szórakozni, művelődni. Ezt a kettősséget bizonyítja a műsor összetételének sokszínűsége is, hiszen ahogy megtalálhatóak az ismeretterjesztő képsorok, mozgóképsorok, ugyanúgy jelen vannak az érdekességeket, világi eseményeket ismertető vagy épp a szórakoztató előadások is. Továbbá a családi program minőségét erősíti az is, hogy néhány esetben artisták, táncosok és bohócok is felléptek a kaposvári Uránia színpadán.

Következő kérdésem egy igen fontos momentumra irányult, hisz egy ilyen sikeres szervezetnek nemcsak a megalapítása és a léte az érdekes, hanem a megszűnése is. Milyen okai voltak, miért következett be, ha sok éven keresztül tömegeket vonzott az előadások, vetítések sora?

Erre a választ tekinthetjük egyszerűnek, egyértelműnek: a világháború. Hiszen, alig 3 évvel a kaposvári Uránia megnyitása után és 1 évvel azután, hogy színházunkat összevonták az Apolló Színházzal, 1914-ben kitört a háború. Ahogy fentebb már említettem a kultúra, és benne az Uránia, volt az első, amely megérezte a háború fuvallatát. Mivel az egyesület nem állami támogatásokból tartotta fenn magát, gondolhatnánk, hogy ez hamis állítás, ám az már igazzá teszi a gondolatot, hogy az emberek, akik fenntartották a színházat, egyre szűkösebben éltek, nehezen tartották fenn magukat. Így az Urániára, mint egy „pénz elszívó” tényezőre tekintettek és a szűkös időkben az emberek gondolkodása az adott helyzethez idomulva változik. A műsorokra kíváncsi fizetőképes kereslet – tekintve a szűkös anyagi lehetőségeket – szintén drámaian lecsökkent.

Természetesen az egyesület vezetősége készült a világháború alatti és utáni helyzetre egyaránt. Dolgozatomban feldolgoztam, hogy milyen kiútkeresési stratégiákat dolgoztak ki. A kiútkeresés során, felismerték, hogy addigi elveiken változtatni kell, így például lehetőségként kezelték az állami támogatások igénybe vételét és belátták, hogy egy új közszellemet kell meghonosítani Magyarországon. Erősen munkáltak a külföldi példák, ami érthető is, ugyanis az Uránia példáját is külföldi mintáról vették. A fő irányvonalat Németország példája jelentette az egyesület vezérkara számára. Az egész országot olyan erőssé, az embereket pedig olyan kulturálttá kívánták tenni, mint Nyugat – Európában. Előre tekintő gondolkodásuk azonban mégsem volt elég ahhoz, hogy fennmaradjanak. A háború minden téren pusztított, így a kultúrát is erőteljesen megtépázta.

Ezek mellett nem elhanyagolható az Uránia sajtóbeli visszhangja sem. A már többször említett Somogyvármegye című lap közölte a moziműsort és cikkeket jelentett meg a vetítésekről. Ebben történt a kaposvári Uránia legfőbb megjelenése a sajtóban. A vetítésekről szóló cikkek lelkesek és pozitív hangvételűek voltak. Sikerekről és teltházas előadásokról számoltak be, továbbá felhívták a figyelmet a következő szenzációra,

amivel az Uránia kívánta kiszolgálni a lakosság igényeit. Az Apolló Színházzal való egyesülés után már a lap közös moziműsort jelentetett meg. A műsorokat időnként egyik színház után a másikban is levetítették.

A cikkek alapján, a lapban megjelenő beszámolókat alapul véve bebizonyosodott, hogy rendkívül pozitív volt az Uránia visszhangja a sajtóban is.

Még jobban összefoglalva tehát, az Uránia népművelő munkája vitathatatlan, az alapszabályok a tagokat biztosítja arról, hogy kötelezően elő van írva, hogy mit is kapnak pénzükért cserébe. Továbbá az Uránia kaposvári megjelenése hatalmas siker volt, műsora szórakoztatott és oktatott egyaránt. A város lakosságának majd minden igénye kielégítésre tudott kerülni azáltal, hogy ilyen színes mozi és műsor repertoár volt 1911 és 1922 között Kaposváron. Ám a világháború hatásai az egész országot, így Kaposvárt is megviselték, ezért történhetett, hogy 1922-ben végleg bezárt az Uránia.

Bibliográfia:

1. Bartha Lajos: Évfordulóink a műszaki és természettudományokban 2000, Magyar Szabadalmi Hivatal, >URL: http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/az_uranias_nepszeru_tudomanyos_folyoirat_elso_szamanak_megjelenese_1900 < [2012.11.02.]
2. Bogdán Melinda – Munkácsy Gyula: Vetített képes előadások. >URL: <http://www.uranias-nf.hu/kezdetek/dia1.php>. <[2012.10.31.]
3. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai, >URL: <http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/index.html> <[2012.10.26]
4. Erki Edit: Az Uránia a pesti mozik Nemzetije volt, In.: Népszabadság, 1999. június 3., >URL: <http://www.filmintezet.hu/magyar/filmint/filmspir/21/lapoz.htm> <[2012.11.02.]
5. Felkai László: Az Uránia Magyar Tudományos Egyesület első évtizede, In.: A magyar felnőttoktatás története konferencia dokumentumai, Debrecen, 1997.
6. Grünwald Vilmosné az Uránia Magyar Tudományos Egyesületnek, 1917. június >URL: <http://www.huszadikszazad.hu/tudomany/grunwald-vilmosne-az-uranias-magyar-tudomanyos-egyesuletnek> < [2012.11.02.]
7. Jáki László: A hazai filmoktatás fejlődése a negyvenes évekig, Veszprém, 1982.
8. Jáki László: Az Uránia Magyar Tudományos Egyesület szerepe a közművelődésben, In.: Hatszáz év neveléstörténetéből. Neveléstörténeti konferenciák 1997-98
9. Kéki Kálmán: Mozi emlék: emlékezés és mozitörténet, Kaposvár, Kéki Kálmán, 2007.
10. Kis Domokos Dániel: Uránia Magyar Tudományos Színház: Közművelődés az iskolán kívül >URL: <http://regi.oszk.hu/hun/konyvtar/szervfel/kulongy/szinhaz/uranias/Urania.htm> <[2012.10.31.]
11. Kis Domokos Dániel: Az Uránia száz éve >URL: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=224&lap=1>. < [2012.10.31.]
12. Kósa László: Magyar művelődéstörténet, Budapest, Osiris Kiadó, 2006
13. Mautner József, Szántó József, Torma Károly: Somogyi Mozik I. – 1899-1919, Somogy Megyei Moziüzemi Vállalat, 1976
14. Molnár Viktor: A magyar közművelődés barátaihoz, Budapest, Uránia Magyar Tudományos Egyesület, 1915.

15. Molnár Viktor megnyitó beszéde az „Uránia Magyar Tudományos Egyesület” hetedik közgyűlése alkalmából, Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari nyomdája, Budapest, 1906
16. Pekár Gyula, In.: Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990, >URL: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC11587/12018.htm> < [2012.10.26.]
17. Szabó Sóki László: A magyar oktatófilm története a kezdetektől 1931-ig, In.: Magyar Pedagógia, 109.évfolyam, 1.szám, (2009.)
18. Tájékoztató értesítés az Uránia Egyesület vidéki akciója érdekében, Budapest, Hornyánszky Viktor, 1907.
19. Többezer Uránia – dia menekült meg az enyészettől, In.: Népszabadság Online, 2003. március 26., >URL: http://www.urania-nf.hu/sajtoszemle/030326_2.php < [2012.11.02.]
20. Az Uránia, >URL: <http://dia.osaarchivum.org/public/index.php?html=11> < [2012.11.02]
21. Az „Uránia” Magyar Tudományos Egylet Alapszabályai, Budapest, Magyar Királyi Tudományegyetemi Nyomda, 1901
22. Az „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Alapszabályai, Budapest, Hornyánszky Viktor Cs. és Kir. Udvari Könyvnyomdája, 1908.
23. Az „Uránia” Magyar Tudományos Egyesület Alapszabályai, Budapest, Hornyánszky Viktor és Királyi Udvari Könyvnyomdája, kiadja: Uránia Tudományos Társaság, 1918
24. Uránia Moziműsor, In.: Somogyvármegye, VII-X. évf., (1911-1914)
25. Uránia Moziműsor, In.: Somogyvármegye, VIII.évfolyam, 85.szám, (1912.április 14).
26. Vojtěch Zamarovský: Istenek és hősök a görög-római mondavilágban A-Z. Budapest 2001.
27. 100 éves a mozi, >URL: <http://www.filmkultura.hu/regi/articles/teaching/hundred.hu.html> < [2012.11.02.]